

MICHAŁ NAJMAN

CZYM (A MOŻE KIM?) JEST OSOBA ZMARŁA
I O KONIECZNOŚCI PRAWNEGO UREGULOWANIA
STATUSU PRAWNEGO OSÓB ZMARŁYCH
– PROPOZYCJA REGULACJI *DE LEGE FERENDA*

WPROWADZENIE

Praktycznie w każdym zwyczaju, a także w prawie, związanym ze zmarłymi obecna jest pewna nuta magii, dzięki której – rozmyślając o tych kwestiach – w pewien sposób przenosimy się na wyższy poziom refleksji niezależnie od naszych wewnętrznych przekonań. Odpowiedź na pytania, czy istnieje świat życia po śmierci, pozostaje kwestią, której rozwiązania poszukuje raczej filozofia bądź religia niż prawo, jednak jest to silnie związane z regulacjami prawnymi odnoszącymi się do ochrony osób zmarłych. Niniejsze rozważania należy rozpocząć od stwierdzenia, że pojęcie osoby zmarłej nie jest tożsame ani ze zwłokami, czyli fizycznymi pozostałościami po zmarłym, ani z człowiekiem¹. Gdyby śmierć człowieka rozpatrywać jedynie w aspekcie biologicznym, problemy natury prawnej ograniczałyby się do zapewnienia gwarancji prawnokarnej ochrony ciała nieżyjącego człowieka. Jest jednak inaczej. Osoba ludzka, jak twierdził św. Tomasz z Akwinu, złożona jest z dwóch pierwiastków: ciała i duszy, które są nierozzerwalne². Zmarli, nawet jeśli fizycznie nie uczestniczą w życiu społecznym, to są w nim obecni. W krajach europejskich jest to zapewne mniej widoczne niż np. w Japonii, gdzie ręka

Mgr MICHAŁ NAJMAN – doktorant w Katedrze Polityki Prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki, ul. Kopcińskiego 8/12, 90-232 Łódź; e-mail: ul0176207@edu.uni.lodz.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8207-8458>

¹ J. TAYLOR, *Death, Posthumous Harm, and Bioethics*, Routledge, New York 2012, s. 35.

² M. PIECHOWIAK, *Tomasza z Akwinu koncepcja godności osoby ludzkiej jako podstawy prawa. Komentarz do rozdziałów 111-113 księgi III Tomasza z Akwinu. Summa contra gentiles*, „Poznańskie studia teologiczne” 14 (2013), s. 223.

umarłych spoczywa ciężko na świecie żywych³. Niemniej jednak zmarli otaczani są estymą i nikt nie podaje w wątpliwość, że zasługują na ochronę prawną. Uznając to twierdzenie, rozważyć należy, kim jest osoba zmarła i dlaczego istnieje społeczna potrzeba jej prawnej ochrony.

1. O KONIECZNOŚCI WPROWADZENIA DEFINICJI LEGALNEJ OSOBY ZMARŁEJ

Osoba zmarła jako kategoria prawna oddzielna od zwłok ludzkich oraz człowieka żyjącego była definiowana w niewielu opracowaniach i to w sposób cząstkowy, zazwyczaj jako element innych, rozbudowanych teorii⁴. Część autorów definiowała ją *implicite*, uzasadniając dopuszczalność odpowiedzialności karnej za szkodę pośmiertną⁵. Inne koncepcje z kolei odwołują się do założeń aksjologicznych niektórych wyznań i mają charakter *stricte* religijny⁶. Najpełniejszą koncepcję osoby zmarłej przedstawił D. Sperling⁷.

³ Z. DAVISSON, *Yūrei. Niesamowite duchy w kulturze japońskiej*, Kraków: Wydawnictwo UJ 2018, s.16.

⁴ H. ISHIGURO, J. SKORUPSKI, *Possibility*, „Aristotelian Society Supplementary” 54 (1980), s. 72-86; C. LEWIS, W. HOOPER, *Of Other Worlds. Essays and Stories*, New York: Harcourt Brace Jovanovich 1975; W. PLATT, *Other space. Down to Earth Chronicle*, Durham: Jointesaga 2012; P. BYRNE, *The Many Worlds of Hugh Everett III: Multiple Universes, Mutual Assured Destruction, and the Meltdown of a Nuclear Family*, London: Oxford University Press 2010.

⁵ G. PITCHER, *The Misfortunes of the Dead*, „American Philosophical Quarterly” 21 (1984), nr 2, s. 183-188; M. WILKINSON, *Daniel Sperling, Posthumous Interests: Legal and Ethical Perspectives*, „Journal of Value Inquiry” 43 (2009), s. 531-535; F. FELDMAN, *Confrontations with the Reaper – A Philosophical Study of the Nature and Value of Death*, New York: Oxford University Press 1992, s. 142-150; F. FELDMAN, *The Termination Thesis*, „Midwest Studies in Philosophy” 98 (2000), s. 99-101; J. BROOME, *Weighing Lives*, New York: Oxford University Press 2004, s. 46; T. NAGEL, *Mortal Questions*, New York: Cambridge University Press 1979, s. 6; H. SILVERSTEIN, *The Evil of Death*, „Journal of Philosophy” 77 (1980), nr 7, s. 411.

⁶ J. MONTGOMERY, *Godność ludzka w momencie śmierci i narodzin*, [w:] *Godność człowieka jako kategoria prawna*, red. K. Complak, Wrocław: Centrum Handlu i Poligrafii 2001, s. 65-75; U. FASSBENDER, *Reinkarnacja*, Wrocław: Astrum 2015, s. 22.

⁷ Jak konstatuje D. Sperling, „podmiot ludzki” to podmiot utrzymujący wszystkie ludzkie interesy należące do osoby, do której należą („the Human Subject is the subject holding all human interests belonging to the person whose interests they are”). Jest to byt, którego istnienie jest określone w czasie, jest nieograniczone czasowo oraz ma charakter logiczny i niematerialny. Autor trafnie zaznacza, że człowiek może istnieć fizycznie (jako zbiór komórek) albo niematerialnie, jako osoba, człowiek, czyli jako pojęcie abstrakcyjne. Twierdzi on, że główny problem postrzegania osób zmarłych to myślenie ukierunkowane na postrzeganie ich jako osoby żyjące istniejące w jakiś inny sposób. Jak konstatuje, problemy wynikają z błędnego przekonania, że pojęcie osobowości jest jedyną możliwą koncepcją, która mogłaby i powinna mieć zastosowanie do

Uznać należy, że pojęcie osoby zmarłej wymaga wprowadzenia do obrotu prawnego z następujących przyczyn. Po pierwsze, wskazywałoby podmiot chroniony przed bezprawnymi zachowaniami wykonywanymi na zwłokach ludzkich, jak również zniesławianiu czci zmarłych. Po drugie, wyeliminowałyby to problem ustalenia statusu prawnego zwłok. Po trzecie, stanowiłoby prawną podstawę ochrony dóbr osób zmarłych, bez konieczności odwoływania się do innych wartości, takich jak uczucia bliskich, kult zmarłych czy prawo do prywatności. Korzystając z dorobku doktryny prawa cywilnego, proponuję określanie statusu prawnego osób zmarłych w nawiązaniu do regulacji odnoszącej się do tzw. ułomnych osób prawnych. Osoby zmarłe, podobnie jak tzw. ułomne osoby prawne nie mają osobowości prawnej (o ile przepis szczególnie im jej nie przyzna). Podlegają jednak ochronie prawnej. Wynika stąd, że muszą być nosicielami jakiś wartości, posiadać jakieś dobra prawne. Nawet jeśli prawo jasno definiuje, iż dobra osobiste wygasają wraz ze śmiercią człowieka, to ze względów pragmatycznych przyjęć należy fikcję prawną, zgodnie z którą osoby zmarłe traktujemy (o ile jest to możliwe) na równi z osobami żyjącymi. Osoba zmarła jest wszakże niczym innym jak pozostającym w umysłach społeczeństwa wspomnieniem po kimś, kto egzystował (przynajmniej fizjologicznie) na tym świecie. Niemniej jednak istnieje społeczne uzasadnienie ochrony takiej osoby, nie tylko poprzez gwarancję nienaruszalności jej zwłok (i miejsca spoczynku), ale również czci i innych dóbr prawnych. Zamiast rozwódzić się nad tym, co chronimy, kiedy naruszone zostaje dobre imię zmarłego lub jego szczątki, naruszając tym samym gwarancję pewności prawa, wystarczającym posunięciem, jak się wydaje, jest wprowadzenie do dogmatyki prawnej terminu osoby zmarłej. Na marginesie zaznaczyć należy, że istnienie takiego podmiotu wydaje się być bardziej uzasadnione od koncepcji osób prawnych, które pozostają jedynie fikcją prawną. Zatem skoro społeczeństwo jest w stanie zaakceptować istnienie podmiotów niemających żadnej realnej podstawy istnienia, tym bardziej, jak się wydaje, zaaprobowane społecznie będzie wprowadzenie do obrotu prawnego pojęcia osoby zmarłej. Zadaniem ustawodawcy w tej materii pozostanie jedynie ustalenie dóbr osobistych, które miałyby przysługiwać tej kategorii prawnej.

człowieka, i nawet jeśli mogą istnieć inne formy lub koncepcje, dzięki którym można określić człowieka jako żyjącego, to „śmierć” osoby bezwarunkowo powoduje śmierć innych możliwych cech tej osoby. Jak sam autor wskazuje, jego koncepcja „pomiotu ludzkiego” jest jedynie wytworem logiczno-językowym służącym uzasadnieniu ochrony praw zmarłych (D. SPERLING, *Posthumous Interests. Legal and Ethical Perspectives*, New York: Cambridge University Press 2008, s. 35-38).

2. PROPOZYCJA REGULACJI

Rozdział [...] Osoby zmarłe.

Art. [...]

§ 1. Osoba fizyczna z chwilą śmierci stwierdzonej i ustalonej w akcie zgonu prawomocnym postanowieniem sądu o stwierdzeniu zgonu lub prawomocnym postanowieniem sądu o uznaniu za zmarłego staje się osobą zmarłą.

§ 2. Osoba zmarła nie może być podmiotem praw i obowiązków, w szczególności nie może nabywać, zbywać ani obciążać praw, pozywać ani być pozywana. Osoba zmarła pozostaje jednak właścicielem rzeczy złożonych z nią do grobu, jak i miejsca jej spoczynku, jak również rzeczy, które ma na i przy sobie do chwili złożenia do grobu. Własność tych przedmiotów uznaje się za dobro osobiste osób zmarłych.

§ 3. Osoba zmarła posiada dobra osobiste wymienione w art. 23 KC, o ile posiadanie ich nie jest sprzeczne z istotą tych dóbr i nie narusza przepisów szczególnych.

§ 4. Dobra osobiste osoby zmarłej podlegają takiej samej ochronie jak dobra osób fizycznych, prawnych oraz jednostek nieposiadających osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną.

§ 5. Każda osoba, która uważa że dobro osoby zmarłej zostało naruszone lub istnieje realne niebezpieczeństwo, że takie dobro zostanie naruszone, ma prawo do skorzystania ze środków prawnych przewidzianych dla osób fizycznych, prawnych oraz jednostek nieposiadających osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną.

§ 6. W przypadku stwierdzenia przez sąd, że dobra osobiste osoby zmarłej zostało naruszone, sąd może przyznać zadośćuczynienie. Zadośćuczynienie sąd orzeka wyłącznie na rzecz Funduszu [...].

§ 7. Jeśli naruszenie dobra osobistego osoby zmarłej wywołało szkodę, uprawniony podmiot może dochodzić jej na zasadach ogólnych. Niedopuszczalne jest dochodzenie odszkodowania na podstawie przepisów niniejszego rozdziału.

UZASADNIENIE Z KOMENTARZEM

Cel regulacji. Postuluje się stworzenie kategorii podmiotów w prawie cywilnym zwanych osobami zmarłymi, które pozbawione są zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej, co wynika z ich natury. Przyznaje się im

natomiast dobra osobiste, o ile ich posiadanie przez osoby zmarłe nie narusza istoty tych dóbr. Normatywizacja pojęcia osób zmarłych służy jedynie klaryfikacji podstawy prawnej ochrony wskazanych dóbr, bez konieczności odwoływania się do czynników egzogenicznych, w tym przede wszystkim ochrony praw osób żyjących. Istota wprowadzenia tzw. ułomnej podmiotowości osób zmarłych sprowadza się do ochrony interesów członków społeczeństwa poprzez zapewnienie szacunku zmarłym, co daje im pewną gwarancję i poczucie bezpieczeństwa, że ich godność będzie traktowana z szacunkiem po ich śmierci. Zapewnienie, że to, do czego dążymy za życia, nie zostanie zniszczone po śmierci, jest przejawem humanitaryzmu i pozawala skupić się na długoterminowych celach. Jest zatem katalizatorem rozwoju społecznego.

§ 1. O prawach osób zmarłych w ogólności

Obecnie nikt nie kwestionuje tego, że osobom zmarłym należy się estyma, szacunek i poważanie. Niewiele jest jednak stanowisk uzasadniających ten stan rzeczy. Jeśli już, to odwołują się one do ochrony czynników zewnętrznych wobec osób zmarłych, jak uczucia bliskich⁸, uczucia religijne⁹ czy kult zmarłych¹⁰. Znajdują się jednak również autorzy, którzy uzasadnienia szczególnej sytuacji prawnej osób zmarłych poszukują w czynnikach wewnętrznych, jak godność człowieka¹¹. Zaznaczyć, jak się wydaje, należy, że postuluje się wprowadzenie do prawa osobowego kategorii osób zmarłych w celu zapewnienia ochrony ich dóbr osobistych. Zaznaczyć również trzeba, że w polskiej literaturze problem ten nie był brany pod rozwagę. Nawet w obszernych publikacjach poświęconych ochronie dóbr osobistych osób zmarłych nie przykłada się wagi do tego, dlaczego podmiotom tym takowe przysługują i co z tego wynika, ograniczając się jedynie do argumentacji uzasadniającej ochroną praw osób zmarłych na podstawie istniejącego porządku prawnego¹², co wydaje się nietrafne. Wydaje się, że postulat tak

⁸ K. DADAŃSKA, A. TOMCZYK, *Kontrowersje wokół prawa do grobu*, [w:] *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane*, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut, Wrocław: Oficyna prawnicza 2015, s. 155.

⁹ R. GÓRAL, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich 2002, s. 423.

¹⁰ L. PEIPER, *Komentarz do kodeksu karnego*, Kraków: Leon Frommer 1936, s. 360.

¹¹ A. RYBAK, *Prawnokarna ochrona godności zwłok człowieka*, „Palestra. Pismo adwokatury polskiej” 1-2 (2014), s. 99-105.

¹² A. TWORKOWSKA, *Implikacje prawne i społeczno-kulturowe śmierci człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki ochrony dóbr osobistych* (rozprawa doktorska), Białystok: Uniwersytet w Białymstoku 2013; *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne*

daleko idącej ingerencji w zastany stan prawny wymaga przeprowadzenia analizy prezentowanych w literaturze stanowisk opowiadających się za możliwością (koniecznością) uznania istnienia praw osób zmarłych, jak i zdań im przeciwnych wraz z przytaczanymi argumentami.

Literatura: Stanowiska uzasadniające istnienia praw osób zmarłych

Osoba, która twierdzi, że zmarli mają prawa lub interesy stawia się w sytuacji bycia postrzeganym albo jako sentymentalny wariat, albo jako kandydat do testu na zdrowie psychiczne, albo, co gorsza, zniewalającego filozoficznie, uwodzicielskiego sofistą.

R. Belliotti¹³

Najstarsze uzasadnienia istnienia praw osób zmarłych mają podłoże filozoficzno-religijne. Zakładają one istnienia materii bożej w ciele człowieka i dlatego uznają, że powinny one podlegać ochronie także po śmierci¹⁴. D. Hacker wskazuje, że takie konotacje do dziś pozostają w dyskursie społecznym na przykładzie żydowskiego obowiązku religijnego, by dzieci szanowały zmarłego ojca. Jak zaznacza autorka, obowiązek ten można zrozumieć jedynie poprzez przyjęcie więzi między działaniem żywych dzieci a losem zmarłego ojca, więzi, która pozwala na odkupienie grzechów ojca przez działania jego potomków¹⁵. Podsumowując, koncepcje wywodzące istnienie praw osób zmarłych z przekonań opartych na wierze i religii uzasadniają je albo istnieniem życia pośmiertnego, albo obecnością pierwiastka bożego w ludzkim ciele.

Kolejna grupa koncepcji wskazuje czynniki endogenne, czyli wewnętrzne, uzasadniające istnienie praw osób zmarłych. J. Feinberg ochronę praw osób zmarłych uzasadnia interesem tychże osób, twierdząc, że niektóre z interesów przeżywają śmierć. Jak zaznacza autor, jeśli przyjmiemy inaczej, to już samą śmierć należy uznać za szkodę¹⁶. Rozważania J. Feinberg podsumowuje twierdzenie, że przewidywany spadek znaczenia interesu jednostki po śmierci jest najprawdopodobniej związany ze stratą emocjonalną, jaką osoba

śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut, Wrocław: Oficyna prawnicza 2015; J. MAZURKIEWICZ, *Non omnis moriar: ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław: Wydawnictwo UWr 2010.

¹³ R. BELLIOTTI, *Do Dead Human Beings Have Rights?*, „Personalist” 60 (1979), s. 201.

¹⁴ D. HACKER, *The rights of the dead through the prism of Israeli succession disputes*, „International Journal of Law in Context” 2015, nr 1, s. 42-43.

¹⁵ Tamże, s. 42.

¹⁶ J. FEINBERG, *The Moral Limits of Criminal Law: Harm to Others*, New York: Oxford University Press 1984, s. 83.

znieważona doznałaby, gdyby żyła, a więc prawa osób zmarłych mają charakter praw podmiotowych¹⁷. K. Smolensy z kolei uzasadnia prawa zmarłych posiadanych przez nich przymiotem godności¹⁸. W polskiej doktrynie za godnością podstawą prawnej ochrony osób zmarłych opowiada się również A. Rybak¹⁹. R. Belliotti wywodzi prawa zmarłych z teorii interesu, twierdząc, że wydaje się *prima facie* błędne zaprzeczanie niektórych przymiotów osób zmarłych. Powód, dla którego jest ono błędne, obejmuje ich interesy w tych sprawach (np. ich interesy w posiadaniu dobrej reputacji, właściwe pozbywanie się ich ziemskich dóbr i rozważne obchodzenie się z ich zwłokami)²⁰.

Następna grupa koncepcji uzasadniająca prawa osób zmarłych odwołuje się do czynników egzogenicznych w stosunku do zmarłych. Konstytuuje ona niejako warunkowe istnienie i ochronę praw osób zmarłych, które uzależnione są od interesu społecznego. Stanowisko to zajmowane było już w prawie rzymskim, które stypulowało, że pogardliwe zachowanie wobec trupa to obraza spadkobiercy, któremu przysługuje skarga²¹. J. Callahan przyjmuje, że prawa zmarłego nie odnoszą się do niego a do jego bliskich i (jak należy mniemać) istnieją one tak długa, jak oni żyją²². Jest to zapatrywanie popularne w polskiej doktrynie²³. Zauważyć należy, że stanowisko to odwołuje się jedynie do jednego z praw osób zmarłych, a mianowicie do prawa do ochrony, ale nie dóbr osobistych osoby zmarłej, lecz dóbr osób pozostających przy życiu. Tak więc przyznanie osobom zmarłym prawa do ochrony dóbr osobistych, a zatem także pośrednio do posiadania takowych dóbr, jest warunkowe i zależy od istnienia i pozostawaniu przy życiu pewnej określo-

¹⁷ J. FEINBERG, *Harm and Self-Interest*, „Rights, justice, and the bounds of liberty: essays in social philosophy” 45 (1980), s. 65-66.

¹⁸ K. SMOLENSKY, *Rights of the dead*, [w:] *Hofstra Law Review*, s. 774.

¹⁹ A. RYBAK, *Prawnokarna ochrona*, s. 101.

²⁰ R. BELLIOTTI, *Do Dead Human Beings Have Rights?*, s. 204.

²¹ W. ARMSTRONG, *Nothing but Good of the Dead*, „ABA Journal” 18 (1932), nr 4, s. 230-231.

²² J. CALLAHAN, *On Harming the Dead*, „Ethics” 97 (1987), nr 2, s. 344.

²³ L. PEIPER, *Komentarz do kodeksu*, s. 360; D. GRUSZECKA, *Komentarz do art. 262 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, D. Gruszecka, N. Kłaczynska, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, Warszawa: LEX 2014, nr 168423; E. PŁYWA-CZEWSKI, *Komentarz do art. 262 KK*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, tom II, red. A. Wąsek, Warszawa: C.H. Beck 2004, s. 380; R. GÓRAL, *Kodeks karny*, s. 423; Wyrok SN z 4 listopada 1969 r., (sygn. II CR 390/69); Wyrok SN z 28 listopada 1980 r., (sygn. IV CR 475/80); A. SZPUNAR, *O ochronie pamięci osoby zmarłej*, „Palestra” 28 (1984), nr 7-8, s. 1; Wyrok SN z 12 lipca 1968 r., (sygn. I CR 252/68), OSNCP 1970/1 poz. 18; Wyrok SN z 10 lutego 1975 r., (sygn. II CR 851/74), OSPiKA 1977/1 poz. 4; Wyrok SA w Warszawie z 23 lutego 2006 r. (sygn. I ACa 890/2005), LexPolonica nr 406767; R. STEFAŃSKI, *Przestępstwo znieważenia zwłok, prochów ludzkich lub grobu*, „Prokuratura i Prawo” 10 (2004), s. 21; J. MAZURKIEWICZ, *Non omnis moriar*, s. 68-69.

nej grupy podmiotów (osób najbliższych zmarłemu). Najznamienitszym, jak się wydaje, propagatorem uzasadnienia ochrony praw osób zmarłych jest E. Partridge, twórca tzw. osobowości moralnej²⁴. Konstatuje on, że ludzie mają interes we wpływaniu na wydarzenia po śmierci. Jest to część osobowości moralnej. Ci, co przeżyli, chronią *de facto* swoje interesy poprzez poszanowanie woli zmarłych. Żyjący chronią swoje prawa poprzez zapewnienie szacunku zmarłym, co daje im gwarancję i poczucie bezpieczeństwa, że ich godność będzie traktowana z szacunkiem po ich śmierci. I dalej, zapewnienie, że to, do czego dążymy za życia, nie zostanie zniszczone po śmierci, jest przejawem humanitaryzmu i pozwala skupić się na długoterminowych celach²⁵. Podobne stanowisko zajmuje F. Cameron twierdząc, że w społecznym interesie jest ochrona praw (woli) zmarłych, aby zapewnić pewność relacji społecznych oraz stabilność instytucji²⁶. W. Binder konstatuje natomiast, że aby móc mówić o prawach osób zmarłych, należy zagwarantować i ujednoczyć ich prawną podstawę²⁷. Stanowisko to zasługuje w pełni na aprobatę. Jak twierdzi autor, nie jest w wystarczająco silnym argumentem uzasadnianie prawnej ochrony osób zmarłych ze względu na interes osób trzecich. Osoby żyjące (najbliżsi zmarłego) mają możliwość dochodzenia swoich praw w innym powództwie²⁸.

Rozważając przyznanie praw osobom zmarłym, co zostało już poruszone, należy mieć na uwadze ich ograniczenie. M. Birnhack wskazuje na ograniczenia wynikające z niemożności korzystania z tych przyznanych praw; społeczno-moralnych norm (uzależnionych od stopnia rozwoju społecznego); reprezentacji (reprezentacja zmarłego nie powinna dotyczyć interesów reprezentującego) oraz równowagi konstytucyjnej²⁹. Z kolei K. Smolensky wskazała na niemożliwość ich wykonywania; społeczne znaczenie prawa; czas, który upłynął od śmierci oraz konflikty między zmarłymi a żyjącymi³⁰.

Na koniec warto również zauważyć, że część przedstawicieli doktryny i judykatury uznaje istnienie i ochronę dóbr osób zmarłych jako aksjomat,

²⁴ E. PARTRIDGE, *Posthumous Interests and Posthumous Respect*, „Ethics” 91 (1981), nr 2, s. 256.

²⁵ Ibidem, s. 258.

²⁶ F. CAMERON, *Defamation survivability and the demise of the antique „actio personalis” doctrine*, „Columbia Law Review” 88 (1983), s. 1843.

²⁷ W. BINDER, *Publicity Rights and Defamation of the Deceased: Resurrection or R.I.P.?*, [w:] *DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law*, 12 (2012), z. 2, s. 321.

²⁸ Ibidem, s. 322.

²⁹ M. BIRNHACK, *The Rights of the Dead, the Freedom of the Living*, „Tel Aviv Law Review” 31 (2008), nr 1, s. 57-114 – podaję za: D. HACKER, *The rights of the dead*, s. 44-45.

³⁰ K. SMOLENSKY, *Rights of the dead*, s. 799-801.

nie podając skąd wywodzi taki wniosek. Np. D. Hacker, w swoich badaniach orzecznictwa sądów Izraela konstatuje, że sądy opowiadają się za ochroną godności zmarłych, ale tego nie uzasadniają³¹.

Literatura: Stanowiska przeciwne istnieniu praw osób zmarłych

Stanowiska zaprzeczające istnieniu praw osób zmarłych, podobnie jak takowe przyznające, podzielić można na dwie grupy: uzasadniane ze względu na właściwości osoby zmarłej oraz ze względu na negatywne skutki wprowadzenia takiego rozwiązania prawnego. Przy pierwszym z tych stanowisk obcuje M. Mayer, uznając, że zmarli nie mają praw, bo nie można im przypisać przymiotu godności, przy czym autor przyjmuje jej kantowskie rozumienie³². S. Winter z kolei wskazuje, że aby mieć prawa, należy móc ich doświadczać, co jest niemożliwe w przypadku osób zmarłych³³. Podobnie C. Callahan, uznał, że zmarli nie mają praw, bo nie można im wyrządzić szkody³⁴.

Przedstawiciele nurtu argumentującego brak zasadności praw osób zmarłych uzasadniony zagrożeniami z tego wynikającymi swoje stanowisko motywują najczęściej wystąpieniem efektu mrozącego (*chilling effect*)³⁵. Argument ten przytacza się również w dyskusji nad rozszerzeniem prawnokarnej ochrony na cześć, w tym cześć osób zmarłych. Jak trafnie zauważa S. Smet, taki efekt mrozący wywoływać może przypisywanie osobom publicznym szerszej tolerancji na krytykę. W opinii publicznej powstaje bowiem wyobrażenie, że skoro taka publiczna osoba jest bardziej na krytykę narażona, to bardziej należy ją chronić³⁶. Taki mrozący tok rozumowania przedstawił w doktrynie polskiej I. Zgoliński³⁷. Kolejnym podnoszonym zarzutem przeciwko uznaniu praw osób zmarłych jest potencjalne bezpodstawne wzbogacenie skarżących. Racja ta zasługuje na aprobatę, dlatego w propozycji regulacji wyłączona została możliwość dochodzenia odszkodowania za szkody wyrządzone osobie pośrednio poprzez naruszenie dóbr osobistych osób zmarłych powództwem o ochronę dóbr osobistych osób zmarłych. Niewątpliwie

³¹ D. HACKER, *The rights of the dead*, s. 50.

³² M. MEYER, *Dignity, Death and Modern Virtue*, „American Philosophical Quarterly” 32 (1995), nr 1, s. 46.

³³ S. WINTER, *Against Posthumous Rights*, „Journal of Applied Philosophy” 27 (2010), nr 2, s. 186.

³⁴ J. CALLAHAN, *On Harming the Dead*, s. 347.

³⁵ W. BINDER, *Publicity Rights*, s. 322; F. CAMERON, *Defamation survivability*, s. 1851.

³⁶ S. SMET, *Freedom of Expression and the Right to Reputation: Human Rights in Conflict*, „American University International Law Review” 26 (2011), nr 1, s. 205.

³⁷ I. ZGOLIŃSKI, *Zniesławienie w polskim prawie karnym. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa: Wolters Kluwer 2013, s. 231.

zgodzić należy się z L. Eldrege'em, że to, co niesie za sobą „cześć”, ma wymiar finansowy³⁸. Jednak wymiar ten dla osób zmarłych nie ma żadnego znaczenia, bo nie mogą oni być podmiotem praw innych niż posiadania dóbr osobistych i gwarancji ich prawnej ochrony. Kolejni autorzy argumentują brak praw osób zmarłych niebezpieczeństwem, jakie niesie za sobą przyjęcie tzw. przyczynowości wstecznej (*backwards causation*). J. Taylor stwierdza, że nie można założyć, że osoba (zmarła) czułaby się gorzej niż przed tym zdarzeniem (wyrządzeniem szkody). Według autorki zwolennicy praw zmarłych uznają, że szkoda zaistniała, pomijając fakt, czy w ogóle była możliwa³⁹. R. Madoff konstatuje natomiast, że jeśli dopuścimy przyczynowość wsteczną, to stwierdzić należy, że obecnie poruszamy się już pokrzywdzeni przez przyszłe zdarzenia, nie mając pewności, że zdarzenia te w rzeczywistości wystąpią⁴⁰. Stanowisko to nie wydaje się słuszne. Choć pojęcie szkody potencjalnej nie jest akceptowalne na gruncie prawa cywilnego⁴¹, to w karnistyce coraz silniej lansowana jest koncepcja przestępstw z narażenia na niebezpieczeństwo dobra prawnego⁴². Pojęcie narażenia na zagrożenie zasługuje na uznanie i implementację do polskiego dorobku doktryny. Po pierwsze kładzie nacisk na konieczność obiektywizacji przedmiotu ochrony⁴³, co, jak się wydaje, wyklucza możliwość ochrony prawnokarnej dóbr o ściśle subiektywnej konotacji, jak np. poczucie własnej wartości. Po drugie, konstytuuje skutkowość wszystkich przestępstw, gdzie skutkiem jest albo naruszenie dobra prawnego, albo jego zagrożenia. Ponadto pozwala ono wyeliminować z obrotu prawnego kwestionowaną koncepcję przestępstw formalnych⁴⁴. Powyższe rozważania odnieść można również do kolejnego niesłusznego zarzutu przeciwko ochronie dóbr osób zmarłych, którym jest brak możliwości ochrony przez osobę zmarłą. Argument ten zaprezentowała F. Cameron, wskazując na związane z ochroną dóbr zmarłych problemy dowodowe⁴⁵ oraz

³⁸ L. ELDRIDGE, *The Law of Defamation. Tom 2*, Bobbs-Merrill, Indianapolis 1978, s. 2

³⁹ J. TAYLOR, *Death*, s. 9-10.

⁴⁰ R. MADOFF, *Immortality and the Law: The Rising Power of the American Dead*, New Haven: Yale University Press 2010, s. 6.

⁴¹ Inaczej: Wyrok TSUE z 19 kwietnia 2012 ws. Meister v Speech Design Carrier Systems (C-415/10).

⁴² E. HRYNIEWICZ, *Przestępstwa abstrakcyjnego i konkretnego zagrożenia dóbr prawnych*, Warszawa: C.H. Beck 2012, s. 33-59.

⁴³ F. CAMERON, *Defamation survivability*, s. 1844-1845.

⁴⁴ P. NOWAK, *O skutkowości przestępstw formalnych*, „Zeszyty Prawnicze UJ” 14 (2014), nr 1, s. 159-175.

⁴⁵ Artykuł autorki opublikowany został w 1985 r., kiedy to dostępność do wielu urządzeń elektronicznych była ograniczona. Obecnie kwestia ta wydaje się być mniej istotna.

możliwość manipulacji faktami przez broniącego oraz pozwanego. Podsumowując, według przeciwników praw osób zmarłych wyróżnić należy następujące racje ich stanowisk: możliwość wystąpienia efektu mrożącego (*chilling effect*), bezpodstawne wzbogacenie chroniących prawa zmarłych, zagrożenie z przyjęcia szkody potencjalnej, jak również zwiększoną ekspozycję na manipulację w kwestiach formalnoprawnych.

Wnioski z analizy

Koncepcje przyznające prawa osobom zmarłym opierają się na koncepcjach religijnych (pierwiastek boski w ciele, obowiązek moralny), na koncepcji istnienia prawa jako interesu osób zmarłych (J. Feiberg) lub godności (K. Smolensky). Niekiedy autorzy przyznają niejako warunkową możliwość istnienia dóbr osób zmarłych, wtedy gdy służy to ochronie interesu publicznego (C. Callahan, E. Partridge). Koncepcje przeciwne swój punkt widzenia argumentują możliwością wystąpienia efektu mrożącego (*chilling effect*), bezpodstawnego wzbogacenia chroniących prawa zmarłych, jak również zagrożeń wynikających z akceptacji szkody potencjalnej (J. Taylor, S. Winter), czy też wygaśnięcia godności po śmierci człowieka (M. Meyer).

Rekapitulując powyższe rozważania, przyłączyć należy się do stanowiska W. Binder'a, ażeby uregulować sytuację prawną osób zmarłych. Dodać również należy, że uzasadnienie ochrony praw osób zmarłych proponowane przez E. Partridge'a, a traktującego takową ochronę jako gwarant i jednocześnie katalizator rozwoju społecznego, z którym całkowicie się zgadzam i pod którym się podpisuję, traktuję jako istotę proponowanych przeze mnie zmian legislacyjnych. Nadmienić również należy, że nadanie osobom zmarłym osobowości prawnej postuluję ze względów pragmatycznych i nie opieram ich na wartościach mających konotacje wyznaniowe. Rację przyznać należy A. Rybak, której stanowisko poparł również TK⁴⁶, że godność rozumiana jako przymiot każdego człowieka gwarantowany prawem i niezbywalny, czyli godność w ujęciu normatywnym, a nie rozumianym jako norma postępowania moralnego, jest również przymiotem osób zmarłych. Oczywiście, osobom zmarłym nie można przyznać takich samych praw i dóbr osobistych jak osobom żyjącym. Dlatego, jak się wydaje, wystarczające będzie przyznanie osobom zmarłym prawa do dóbr osobistych oraz prawa ich ochrony w takim stopniu, w jakim nie kłóci się to z istotą tych dóbr oraz z ograniczeniami

⁴⁶ Trudno byłoby jednak przyjąć założenie typu „dopóki jest życie, dopóty jest godność” lub że „nie ma osoby, nie ma godności” (Wyrok TK z 22 lipca 2015 r., sygn. (SK 20/14).

wynikającymi z przepisów szczególnych. Nie można również ograniczyć możliwości ochrony dóbr osobistych osoby zmarłej jedynie dla osób jej najbliższych, gdyż nie każda osoba zmarła takowych posiada. Taka norma stałaby w sprzeczności z art. 32 Konstytucji RP. Nie można również zgodzić się, aby ochrona dóbr osób zmarłych służyła realizacji celów majątkowych osób występujących z powództwem o ochronę dóbr osobistych osoby zmarłej.

§ 2. Prawa majątkowe osób zmarłych

Osobom zmarłym nie przysługują prawa majątkowe. Należy jednak, dla zapewnienia spójności i całkowitości systemu prawa, opowiedzieć się za uregulowaniem statusu prawnego rzeczy złożonych z osobą zmarłą do grobu, jak również samego grobu. Jak wskazano, osoba zmarła nie może być podmiotem prawa własności, ani innych praw rzeczowych, ale jest podmiotem, któremu przysługują dobra osobiste, które ze względu na swoją właściwość można przypisać również osobie zmarłej. Rozszerzenie zakresu przedmiotowego dóbr osobistych w przypadku osób zmarłych na prawa rzeczowe ma na celu ochronę cywilnoprawną dziedzictwa kulturowego i etnicznego, którego przejawem są m.in. praktykowane zwyczaje pogrzebowe. Ochronie podlegać także powinny przedmioty, które osoba zmarła ma na i przy sobie w chwili śmierci, do czasu wszczęcia procedury postępowania ze zwłokami właściwej według przepisów szczególnych. Przepis ten gwarantuje ochronę tożsamą treściowo z dyspozycją przepisu z art. 24 § 2 k.c.

§ 3. Dobra osobiste osób zmarłych

Jak wskazuje się w orzecznictwie, dobrem osobistym jest wartość immanentnie złączona z istotą człowieczeństwa oraz naturą człowieka, niezależna od jego woli, stała, dająca się skonkretyzować i obiektywizować⁴⁷. W przypadku osób zmarłych wykluczyć należy możliwość przypisania im m.in. takich dóbr, jak: zdrowie, swoboda sumienia czy twórczość naukową, artystyczną, wynalazczą i racjonalizatorską, których istotą jest zagwarantowanie człowiekowi nieskrępowanej możliwości wyrażania siebie i dążenia do szczęścia, chociażby subiektywnie pojmowanego, o ile zachowanie to nie godzi w inne wartości prawnie chronione. Tak więc osobie zmarłej przypisać można tylko takie dobra, których istnienie jest niezależne od woli podmiotu je posiadającego, jak m.in. imię i nazwisko, cześć, pseudonim, wizerunek.

⁴⁷ Uchwała SN z dnia 19 listopada 2010 r. (sygn. III CZP 79/10), LEX nr 61216.

§ 4-5. Powództwo o ochronę dóbr osobistych osoby zmarłej

Powództwo o ochronę dóbr osobistych osób zmarłych wytoczyć może każdy, kto uważa, że takie dobro zostało naruszone lub narażone na naruszenie. Przyjęcie tego założenia wynika z konstytucyjnej zasady równości. Osoba, która zmarła, nie musiała mieć rodziny, bliskich znajomych czy przyjaciół. Ograniczenie kręgu podmiotów uprawnionych do wniesienia takiego powództwa do osób najbliższych naruszałoby prawa do równego traktowania przez prawo i przyznawało więcej środków prawnych służących tej ochronie osobom zmarłym, które miały rodzinę lub osoby najbliższe, niż osobom, które takowych nie miały. Celem takiego powództwa jest ochrona dóbr osobistych zmarłego. Nadmienić również należy, że ochrona cywilnoprawna osób zmarłych ma stanowić uzupełnienie ochrony prawnokarnej. Powództwo, którego wprowadzenie się tu postuluje, ma za zadanie zapewnienie gwarancji nienaruszalności dóbr osobistych osób zmarłych na poziomie co najmniej równoważnym jak osobom żyjącym. Nie każde zachowanie naruszające dobra osoby zmarłej jest na tyle relewantne prawnokarne i zarazem na tyle brutalne, ażeby móc zakwalifikować je jako zniewagę w rozumieniu prawnokarnym. Postulowana tu regulacja treściowo odpowiada dyspozycji z art. 24 k.c.

§ 6 i 7. Istota powództwa o ochronę dóbr osobistych osób zmarłych

Ochronie nie podlega interes majątkowy strony powodowej. Strona powodowa nie może zostać przysporzona w przypadku stwierdzenia przez sąd naruszenia lub narażenia na naruszenie dobra osobistego osoby zmarłej. Sąd może przyznać osobie zmarłej zadośćuczynienie, które wpłacane ma być na rzecz wybranego przez ustawodawcę funduszu (np. funduszu na rzecz ratowania zabytków). To co „otrzyma” zmarły powinno trafić do jego majątku a nie do powoda. Kompensacja strat moralnych powinna skupić się na restytucji dobrego imienia. Rozwiązanie to ma zapobiec wykorzystywaniu powództwa przez osób żyjące do bezpodstawnego pozywania innych podmiotów w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. W przypadku wyrządzenia szkody (na rzeczach złożonych do grobu lub na grobie lub innym miejscu spoczynku) każdy z uprawnionych podmiotów może domagać się jej naprawienia.

PODSUMOWANIE

Pojęcie osoby zmarłej nigdy do tej pory nie było rozważane pod kątem prawnym. Jeśli już, to rozważania te odnosiły się do statusu prawnego zwłok ludzkich bądź ich szczątków. Dyskurs dotyczący ontologicznej definicji osoby zmarłej pozostaje wciąż jedynie w sferze filozofii. Przyłączając się do części doktryny opowiadającej się za przyznaniem praw osobie zmarłej, uważam, że aby postulat ten mógł zostać wprowadzony w życie, konieczne jest uregulowanie statusu prawnego osoby zmarłej w prawie osobowym. Dopiero wprowadzenie do obrotu prawnego legalnej definicji osoby zmarłej, a tym samym nowego podmiotu prawnego, pozwoli w pełni zagwarantować ochronę prawną osób zmarłych, a tym samym wywrze pozytywny wpływ na rozwój społeczny.

BIBLIOGRAFIA

ORZECZNICTWO

- Uchwała SN z dnia 19 listopada 2010 r., (sygn. III CZP 79/10), LEX nr 61216.
Wyrok SA w Warszawie z 23 lutego 2006 r. (sygn. I ACa 890/2005), LexPolonica nr 406767.
Wyrok SN z 28 listopada 1980 r., (sygn. IV CR 475/80).
Wyrok SN z 4 listopada 1969 r., (sygn. II CR 390/69).
Wyrok TK z 22 lipca 2015 r., sygn. (SK 20/14).
Wyrok TSUE z 19 kwietnia 2012 ws. Meister v Speech Design Carrier Systems (C-415/10).
Wyrok SN z 12 lipca 1968 r., (sygn. I CR 252/68), OSNCP 1970/1 poz. 18.
Wyrok SN z 10 lutego 1975 r., (sygn. II CR 851/74), OSPiKA 1977/1 poz. 4.

LITERATURA

- ARMSTRONG Walter: Nothing but Good of the Dead, „ABA Journal” 18 (1932), nr 4, s. 230-231.
BELLIOTTI Raymond: Do Dead Human Beings Have Rights?, „Personalist” 60 (1979), s. 201.
BINDER William: Publicity Rights and Defamation of the Deceased: Resurrection or R.I.P.?, [w:] „DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law” 12 (2012), z. 2, s. 297-332.
BIRNHACK Michael: The Rights of the Dead, the Freedom of the Living, „Tel Aviv Law Review” 31 (2008), nr 1, s. 57-114.
BROOME John: Weighing Lives, New York: Oxford University Press 2004.
BYRNE Peter: The Many Worlds of Hugh Everett III: Multiple Universes, Mutual Assured Destruction, and the Meltdown of a Nuclear Family, London: Oxford University Press 2010.
CALLAHAN John: On Harming the Dead, „Ethics” 97 (1987), nr 2, s. 341-352.
CAMERON Franklin: Defamation survivability and the demise of the antique „actio personalis” doctrine, „Columbia Law Review” 88 (1983), s. 1833-1851.

- COMPLAK Krystian (red.): *Godność człowieka jako kategoria prawna*, Wrocław: Centrum Handlu i Poligrafii 2001.
- DADAŃSKA Katarzyna, TOMCZYK Adriana: *Kontrowersje wokół prawa do grobu*, [w:] *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane*, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut, Wrocław: Oficyna prawnicza 2015, s. 150-173.
- DAVISSON Zack: *Yūrei. Niesamowite duchy w kulturze japońskiej*, Kraków: Wydawnictwo UJ 2018.
- ELDREDGE Lawrence: *The Law of Defamation. Tom 2*, Indianapolis: Bobbs-Merrill 1978.
- FASSBENDER Ursula: *Reinkarnacja*, Wrocław: Astrum 2015.
- FEINBERG Joel: *Harm and Self-Interest*, „Rights, justice, and the bounds of liberty: essays in social philosophy” 45 (1980), s. 45-68.
- FEINBERG Joel: *Harm to Others*, New York: Oxford University Press 1984.
- FEINBERG Joel: *The Moral Limits of Criminal Law: Harm to Others*, New York: Oxford University Press 1984.
- FELDMAN Fred: *Confrontations with the Reaper – A Philosophical Study of the Nature and Value of Death*, New York: Oxford University Press 1992.
- FELDMAN Fred: *The Termination Thesis*, „Midwest Studies in Philosophy” 98 (2000), s. 98-115.
- GÓRAL Roman: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich 2002.
- GRUSZECKA Dagmara: *Komentarz do art. 262 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, D. Gruszecka, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, Warszawa: LEX 2014, nr 168423.
- HACKER Daphna: *The rights of the dead through the prism of Israeli succession disputes*, „International Journal of Law in Context” 2015, nr 1, s. 40-58.
- HRYNIEWICZ Elżbieta: *Przestępstwa abstrakcyjnego i konkretnego zagrożenia dóbr prawnych*, Warszawa: C.H. Beck 2012.
- ISHIGURO Hidé, SKORUPSKI John: *Possibility*, „Aristotelian Society Supplementary” 54 (1980), s. 73-104.
- LEWIS Clive, HOOPER Walter: *Of Other Worlds. Essays and Stories*, New York: Harcourt Brace Jovanovich 1975.
- MADOFF Ray: *Immortality and the Law: The Rising Power of the American Dead*, New Haven: Yale University Press 2010.
- MAZURKIEWICZ Jacek: *Non omnis moriar: ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław: Wydawnictwo UWr 2010.
- MEYER Michael: *Dignity, Death and Modern Virtue*, „American Philosophical Quarterly” 32 (1995), nr 1, s. 45-55.
- MONTGOMERY Jacob: *Godność ludzka w momencie śmierci i narodzin*, [w:] *Godność człowieka jako kategoria prawna*, red. K. Complak, Wrocław: Centrum Handlu i Poligrafii 2001, s. 55-75.
- NAGEL Thomas: *Mortal Questions*, New York: Cambridge University Press 1979.
- NOWAK Paweł: *O skutkowości przestępstw formalnych*, „Zeszyty Prawnicze UJ” 14 (2014), nr 1, s. 159-175.
- PARTRIDGE Ernest: *Posthumous Interests and Posthumous Respect*, „Ethics” 91 (1981), nr 2, s. 243-264.
- PEIPER Leon: *Komentarz do kodeksu karnego*, Kraków: Leon Frommer 1936.

- PIECHOWIAK Marek: Tomasz z Akwinu koncepcja godności osoby ludzkiej jako podstawy prawa. Komentarz do rozdziałów 111-113 księgi III Tomasza z Akwinu. *Summa contra gentiles*, „Poznańskie studia teologiczne” 14 (2013), s. 219-242.
- PITCHER George: The Misfortunes of the Dead, „American Philosophical Quarterly” 21 (1984), nr 2, s. 183-188.
- PLATT Wes: Other space. *Down to Earth Chronicle*, Durham: Jointhesaga 2012.
- PLYWACZEWSKI Emil: Komentarz do art. 262 KK, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, tom II, red. A. Wąsek, Warszawa: C.H. Beck 2004, s. 366-380.
- RYBAK Agnieszka: Prawnokarna ochrona godności zwłok człowieka, „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej” 1-2 (2014), s. 99-105.
- SILVERSTEIN Harry: The Evil of Death, „Journal of Philosophy” 77 (1980), nr 7, s. 401-424.
- SMET Stijn: Freedom of Expression and the Right to Reputation: Human Rights in Conflict, „American University International Law Review” 26 (2011), nr 1, s. 183-236.
- SMOLENSKY Kirsten: Rights of the dead, [w:] „Hofstra Law Review”, s. 763-804.
- SPERLING Daniel, *Posthumous Interests. Legal and Ethical Perspectives*, New York: Cambridge University Press 2008.
- STEFAŃSKI Ryszard: Przepięstwo znieważenia zwłok, prochów ludzkich lub grobu, „Prokuratura i Prawo” 10 (2004), s. 19-28.
- SZPUNAR Adam: O ochronie pamięci osoby zmarłej, „Palestra” 28 (1984), nr 7-8, s. 1-10.
- TAYLOR James: *Death, Posthumous Harm, and Bioethics*, New York: Routledge 2012.
- TAYLOR James, The Myth of Posthumous Harm, „American Philosophical Quarterly” 42 (2005), nr 4, s. 311-322.
- TWORKOWSKA Anna: *Implikacje prawne i społeczno-kulturowe śmierci człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki ochrony dóbr osobistych (rozprawa doktorska)*, Białystok: Uniwersytet w Białymstoku 2013.
- WILKINSON Martin: Daniel Sperling, *Posthumous Interests: Legal and Ethical Perspectives*, „Journal of Value Inquiry” 43 (2009), s. 531-535.
- WINTER Stephen: Against Posthumous Rights, „Journal of Applied Philosophy” 27 (2010), nr 2, s. 186-199.
- ZGOLIŃSKI Igor: *Zniesławienie w polskim prawie karnym. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa: Wolters Kluwer 2013.

CZYM (A MOŻE KIM?) JEST OSOBA ZMARŁA I O KONIECZNOŚCI
PRAWNEGO UREGULOWANIA STATUSU PRAWNEGO OSÓB ZMARŁYCH
– PROPOZYCJA REGULACJI *DE LEGE FERENDA*

Streszczenie

Status prawny osób zmarłych nie jest uregulowany w praktycznie z żadnym z państw demokratycznych na żadnym z zamieszkałych kontynentów. W doktrynie wciąż trwają spory o to, czy zwłoki ludzkie są rzeczą, jak również o dopuszczalność zniesławienia osoby nieżyjącej. Co więcej, w obrocie prawnym nie istnieje prawna definicja osoby zmarłej, a jedynie zwłok ludzkich oraz szczątków ludzkich. W polskiej ustawie karnej kryminalizowane jest znieważenie zwłok, prochów, grobu lub innego miejsca spoczynku zmarłego, jak również ich ograbienie, jednak niedo-

puszczalne jest karalne pomówienie (zniesławienie) osoby zmarłej, co jednak nie wynika z wykładni językowej przepisu z art. 212 k.k., lecz przyjętej w judykaturze linii orzeczniczej opowiadającej się za wykładnią teleologiczną danej regulacji. Brak regulacji stwarza liczne problemy interpretacyjne w doktrynie, m.in. dla określenia przedmiotu ochrony przestępstwa ograbienia zwłok czy grobu. W prawie, a w szczególności w prawie karnym, niedopuszczalne jest uzasadnianie kryminalizacji pewnych zachowań tradycją czy powszechnym ich potępieniem bez legislacyjnego dookreślenia elementów struktury przestępstwa. Dlatego potrzebę uregulowania statusu prawnego osób zmarłych przyjąć należy za konieczną przy obecnym stanie prawnym. Artykuł ma charakter interdyscyplinarny z pogranicza filozofii i prawa. Składa się on z trzech części. W pierwszej podane analizie zostały koncepcje pojmowania osoby zmarłej. Druga część stanowi przegląd literatury traktujący o możliwości przypisania praw (podmiotowych) osobom zmarłym. Ostatni fragment artykułu to propozycja autora *de lege ferenda* odnośnie do sposobu uregulowania sytuacji prawnej osoby zmarłej w polskim systemie prawa.

Słowa kluczowe: osoba zmarła; status prawny; prawo osobowe; ontologia

WHAT (OR MAYBE WHO?) IS A DECEASED PERSON AND THE NEED
TO LEGALLY REGULATE THE LEGAL STATUS OF DECEASED PERSONS
– A PROPOSAL FOR *DE LEGE FERENDA* REGULATION

Summary

The legal status of deceased people is not regulated in virtually any of the democratic countries on any of the inhabited continents. There are still disputes in the doctrine about whether human corpse is a thing, as well as about the admissibility of defamation of deceased persons. Moreover, in legal circulation there is no legal definition of a deceased person, but only human corpses and human remains. The Polish criminal law criminalizes insulting the corpse, ashes, the grave or other resting place of the deceased, as well as looting it, however, no punitive libel (defamation) of the deceased person is allowed, which, however, does not result from the interpretation of the provisions of art. 212 of the Criminal Code, but adopted in the jurisprudence of the case-law line advocating the teleological interpretation of a given regulation. The lack of regulation creates numerous interpretation problems in the doctrine, including to determine the subject of protection of the crime of looting a corpse or a grave. In law, and in particular in criminal law, it is unacceptable to justify the criminalization of certain behaviors by tradition or their universal condemnation without legislative specification of the elements of the structure of the offense. Therefore, the need to regulate the legal status of deceased persons should be considered necessary under the current legal status. The article has interdisciplinary character on the border between philosophy and law. It consists of three parts. In the first one, the concepts of apprehending the deceased were analyzed. The second part is a review of the literature dealing with the possibility of assigning (subjective) rights to deceased persons. The last part of the article is the author's proposal *de lege ferenda* regarding the way of regulating the legal situation of a deceased person in the Polish legal system.

Keywords: deceased person; legal status; personal law; ontology